

*Ewa Malecka* \*

**WPLYW OBCIĄŻEŃ PODATKOWYCH  
NA FUNKCJONOWANIE PRZEDSIĘBIORSTW USPOŁECZNIONYCH  
W LATACH 1991-1992**

Zła sytuacja finansowa polskich przedsiębiorstw w sektorze uspołecznionym jest powszechnie znana. Natomiast nie są dostatecznie rozpoznane jej przyczyny i wzajemne zależności między nimi. Chodzi głównie o wzajemne nakładanie się negatywnych zjawisk, wywołujące przyspieszenie pogłębienia się niewydolności finansowej przedsiębiorstw. Lepsze rozpoznanie tych zależności powinno przynieść postęp na drodze poszukiwania skutecznych metod poprawy sytuacji.

Podatki stanowią jeden z istotnych elementów systemu gospodarczego. Wielu polityków i ekonomistów upatruje w systemie podatkowym, wśród innych przyczyn, efektu pogłębienia się zapaści finansowej przedsiębiorstw. Znaczenie podatków wynika z pełnionych przez nie funkcji. Z punktu widzenia sposobu oddziaływania na przedsiębiorstwo można wyróżnić dwie funkcje podatków:

1) fiskalną – podatki stanowią najważniejsze źródło dochodów budżetowych (od 30-40%);

2) sterującą – podatki są ważnym instrumentem ekonomicznym, umożliwiającym oddziaływanie państwa na gospodarkę; funkcja ta może być skutecznie wypełniana pod warunkiem jasno sprecyzowanej polityki państwa.

Należałoby tu wspomnieć, że w gospodarce socjalistycznej wykorzystywanie narzędzi ekonomicznych do sterowania gospodarką, do których m. in. należą podatki, uważano za znaczący postęp. Pozwalało to na odejście od

\* Dr, adiunkt w Katedrze Ekonomii UŁ.

bezpośrednich form tego sterowania. Oczywiście w gospodarce rynkowej inna jest rola państwa, a więc i inna rola podatków, co nie zmienia jednak istoty sterowania, która polega na ukierunkowywaniu gospodarki w pożądanym kierunku.

Obowiązujący w gospodarce socjalistycznej system podatków nie zapewniał równości wszystkim podmiotom gospodarczym. Ważne stały się zatem zmiany legislacyjne, zapewniające realizację zasady równości w odniesieniu do wszystkich podmiotów niezależnie od formy własności. Podstawę tych rozwiązań miała tworzyć ustawa z 23 grudnia 1988 r. W praktyce okazało się niestety, że równości tej nie udało się zapewnić. O ile w gospodarce socjalistycznej był dyskryminowany sektor prywatny, o tyle obecnie uważa się, że w znacznie gorszej sytuacji jest sektor publiczny.

Z punktu widzenia sposobu naliczania podatków w polskich warunkach, można je podzielić na:

1) podatki wliczane w koszty, np. od nieruchomości, od funduszu płac, podatek obrotowy;

2) podatki płacone z zysku – dochodowy oraz od wzrostu wynagrodzeń i dywidenda w przedsiębiorstwach państwowych.

Podział ten jest ważny z tego powodu, że te dwie grupy podatków nieco odmiennie wpływają na procesy redystrybucji.

#### 1. PODATKI WLICZANE W KOSZTY

Podatki wliczane w koszty mają bezpośredni wpływ na kształtowanie kosztów wytwarzania wyrobów. Siła wpływu podatków na sytuację finansową przedsiębiorstwa zależy od warunków rynkowych. Sytuacja finansowa przedsiębiorstwa jest korzystna w przypadku ukształtowania się nadwyżki popytu nad podażą, ponieważ wytwórca ma możliwość wówczas podniesienia ceny. Przy podnoszeniu ceny redystrybucja dokonuje się na niekorzyść odbiorcy, wytwórca nie ponosi z tego tytułu żadnych strat, pełni tylko rolę pośrednika w przekazywaniu środków do budżetu.

Inaczej przebiega ten proces, kiedy wystąpi nadwyżka podaży nad popytem, wówczas wytwórca nie ma możliwości podniesienia ceny. Rosnące podatki nie mogą znaleźć ujścia w cenie, a zwiększają koszty wytwarzania, stąd zmniejsza się zysk. Redystrybucja staje się więc niekorzystna dla wytwórcy, ale pośrednio także dla budżetu. Od mniejszych zysków niższe są podatki z zysku. Teoretycznie wytwórca może podnieść cenę, ale przy kłopotach ze sprzedażą przy aktualnych cenach oznaczałoby to dalsze obniżanie konkurencyjności wyrobów, a w perspektywie także obniżkę zysków (mniejsza sprzedaż, mniejszy zysk).

Głębokość wpływów podatków wliczanych w koszty na funkcjonowanie przedsiębiorstwa zależy głównie od jego ogólnej sytuacji finansowej. Sytuacja finansowa wyznacza bowiem granicę, do jakiej wytwórcy mogą sobie pozwolić na obniżenie zysków.

## 2. PODATKI PŁACONE OD ZYSKU

Wszystkie przedsiębiorstwa płacą podatek dochodowy od zysku (poza czasowo zwolnionymi), a przedsiębiorstwa uspołecznione dodatkowo podatek od wzrostu wynagrodzeń i dywidendę. Z płacenia podatku dochodowego mogą okresowo zostać zwolnione niektóre przedsiębiorstwa w sektorze prywatnym, np. spółki z kapitałem zagranicznym są zwalniane na mocy ustawy z płacenia podatku dochodowego na okres 3 lat, a na dalsze 3 lata mogą ubiegać się o takie zwolnienie. Zatem nierówność w traktowaniu sektorów własnościowych została zachowana, tylko zmienił się jej obiekt – z sektora prywatnego na publiczny.

Redystrybucja, jaka ma miejsce przy płaceniu podatków od zysku, zachodzi między wytwórcą a budżetem, natomiast nie ma wpływu na sytuację odbiorców, o ile wytwórca nie ma wpływu na kształtowanie się cen, tzn. kiedy cena jest dla niego parametrem. Ze względu na większą liczbę podatków płaconych od zysku przez sektor publiczny, dokonuje on większej redystrybucji dochodów na rzecz budżetu niż sektor prywatny. Z tego powodu kondycja finansowa tego sektora ma istotne znaczenie dla wpływów budżetowych. Zła sytuacja w tym sektorze oznacza kurczenie się wpływów budżetowych, a dla przedsiębiorstw – brak długofalowych możliwości rozwojowych oraz odtworzeniowych. Problem jest o tyle poważny, że sektor publiczny jest głównym dostawcą wpływów budżetowych. Mimo dotychczas dokonanych zmian prywatyzacyjnych nadal 3/4 produkcji jest realizowane w przedsiębiorstwach państwowych.

## 3. SYTUACJA W POLSKIM PRZEMYŚLE ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM PRZEMYŚLU LEKKIEGO

W I kwartale 1992 r. w porównaniu z I kwartałem ubiegłego roku spadek produkcji wystąpił w 20 spośród 23 gałęzi przemysłu. Najgłębszy spadek odnotowano w przemyśle precyzyjnym, hutnictwie, maszynowym, włókienniczym (o 22,4%), następnie elektrotechnicznym i elektronicznym. Dalszemu pogorszeniu uległa rentowność przemysłu w porównaniu do ubiegłego roku w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 50 pracowników. Wskaźnik rentowności za styczeń i luty wyniósł w 1992 r. – 2,9%, a w 1991 r.

## Obciążenia i wynik finansowy przedsiębiorstw przemysłowych

Wyszczególnienie		Ogółem	Obciążenia przedsiębiorstw			Wynik finansowy	
			w tym podatek		dywidenda	brutto	netto
			obrotowy	dochodowy			
w mln zł – ceny bieżące							
Ogółem	a	3 682 342	1 601 398	1 354 853	323 107	3 314 872	1 465 526
	b	4 148 159	2 366 207	836 263	441 471	-97 906	-1 875 110
Przemysł	a	1 151 098	531 283	1 354 853	323 107	3 314 872	1 465 526
lekki	b	914 893	492 933	836 263	441 471	-97 906	-1 875 110
włókienniczy	a	1 032 467	504 518	363 505	149 157	674 492	146 543
	b	832 070	464 650	63 214	207 094	-1 449 226	-1 813 499
w tym:							
bawełniany	a	313 769	154 372	93 671	64 753	90 897	-68 500
	b	231 240	133 614	2 790	88 052	-653 755	-751 381
wełniany	a	139 583	61 381	55 955	20 692	89 246	11 044
	b	89 899	51 796	8 040	25 240	-243 107	-278 188
dziewiarsko- pończoszniczy	a	276 985	155 276	84 153	35 141	201 182	79 473
	b	259 163	158 000	12 571	48 842	-331 240	-432 278
odzieżowy	a	86 650	1 439	64 869	4 651	151 360	66 149
	b	47 692	4 807	30 061	4 902	7 336	-35 310
skórzany	a	31 981	25 326	6 261	309	18 389	11 734
	b	35 131	23 476	2 986	6 830	-34 700	-46 355

Objaśnienia: a – 1990 r., b – 1991 r.

Źródło: Opracowano na podstawie *Sprawozdania statystycznego o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łódzkiego*, WUS, Łódź, kwiecień 1992.

11,3%. W okresie styczeń–luty 1992 r. wzrósł także udział liczby przedsiębiorstw deficytowych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przemysłowych do 41,3% wobec 19,9% w analogicznym okresie roku ubiegłego<sup>1</sup>.

Najbardziej pesymistycznie oceniają swoją sytuację przedsiębiorstwa przemysłu lekkiego i elektromaszynowego. Do tego pesymizmu skłaniają osiągnięte wyniki w ciągu ostatnich 2 lat. Przykładem może tu być przemysł lekki województwa łódzkiego, gdzie występuje największa koncentracja przemysłu lekkiego (ok. 40% w 1989 r. produkcji tkanin jedwabnych, jedwabnopodobnych, bawełnianych i bawełnianopodobnych oraz powyżej 30% wyrobów pończosznicy, tkanin wełnianych i wełnopodobnych)<sup>2</sup>.

O ile w 1990 r. w przemyśle lekkim województwa łódzkiego wszystkie branże osiągały dodatni wynik finansowy brutto, a wynik finansowy netto ujemny występował tylko w przemyśle bawełnianym, to w 1991 r. we wszystkich branżach poza przemysłem odzieżowym wynik finansowy brutto był ujemny, a wynik finansowy netto we wszystkich przedsiębiorstwach był ujemny (tab. 1). Odpowiednio kształtują się wskaźniki rentowności w skali kraju. W 1990 r. wskaźnik rentowności w przemyśle ogółem wynosił 30,9% (liczony jako wynik finansowy brutto do kosztów sprzedaży własnej produkcji), natomiast w przemyśle lekkim znajdował się na poziomie 12–21%, najkorzystniej kształtował się w przemyśle odzieżowym (21%). w 1991 r. w przemyśle ogółem wskaźnik ten wynosił już tylko 6,2% i tylko w przemyśle odzieżowym o obrębie przemysłu lekkiego był dodatni (wynosił 4,3%) we włókienniczym i skórzanym był ujemny (tab. 2).

Tabela 2

## Rentowność w przedsiębiorstwie

Wyszczególnienie	1989	1990	1991 <sup>a</sup>
Ogółem	45,6	29,9	8,0
w tym: przemysł	43,5	30,9	6,2
z tego:			
włókienniczy	66,1	17,3	-17,2
odzieżowy	55,2	21,0	4,3
skórzany	50,5	12,7	-9,8

<sup>a</sup> Wynik finansowy brutto (saldo) do kosztu sprzedaży własnej produkcji i usług.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów GUS.

<sup>1</sup> Informacje GUS opublikowane w „Rzeczypospolitej” 1992, nr 4(38).

<sup>2</sup> T. Marszał, *Szanse i możliwości rozwoju łódzkiego przemysłu włókienniczo-odzieżowego na tle tendencji rozwojowych we włókiennictwie światowym*, Łódź 1991.

#### 4. PODSTAWOWE PRZYCZYNY ZŁEJ SYTUACJI PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH

Jak wynika z dokonanego rozeznania istotną barierą w funkcjonowaniu przedsiębiorstw jest niska płynność środków finansowych (zatory płatnicze), o czym świadczy wzajemny stosunek należności i zobowiązań. Często nieściągalność należności jest powodem niewywiązywania się ze zobowiązań. Z kolei niewywiązywanie się ze zobowiązań powoduje znaczny wzrost kosztów wynikający z naliczania karnych odsetek. Najbardziej nikorzystne w skutkach jest niewywiązywanie się ze zobowiązań wobec budżetu. W przypadku pojawienia się w przedsiębiorstwie dochodów pierwszeństwo w egzekucji swoich należności ma budżet państwa. Z tego powodu przedsiębiorstwa mogą stanąć przed barierą kredytową. Banki z reguły odmawiają kredytów takim przedsiębiorstwom, gdyż obawiają się trudności w odzyskaniu pożyczonych środków. W takiej sytuacji przedsiębiorstwom brakuje środków na obsługę nawet bieżącej produkcji, tzn. na zakup surowców, materiałów, wypłatę wynagrodzeń itp., co w rezultacie prowadzi do ograniczenia produkcji albo jej czasowego zaprzestania, pogłębiając tym samym niewypłacalność przedsiębiorstwa (brak dochodów ze sprzedaży). W przedsiębiorstwach produkujących w ograniczonym zakresie rosną znacznie stałe koszty przypadające na jednostkę produktu. Szane na spłacenie zaciągniętych zobowiązań ciągle się w ten sposób zmniejszają. Nawet w przypadku możliwości podwyższenia cen, wyroby stają się przez ten zabieg mniej konkurencyjne. Powodów ciągłego zwiększania kosztów wytwarzania jest oczywiście znacznie więcej, wysoki stopień zużycia aparatu wytwórczego (w przemyśle lekkim stopień zużycia maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi szacuje się na 74,4%), konieczność podwyższania płac (ciągły wzrost cen wywołujący spadek płac realnych), konieczność utrzymywania nie wykorzystywanych produkcyjnie powierzchni, anachroniczny sposób rozliczania kosztów zużycia energii (moc zamawiana).

Jeżeli na tę trudną sytuację przedsiębiorstw zostanie nałożony nadmierny fiskalizm, to istnieją poważne obawy, czy w rzeczywistości jest możliwa realizacja wspomnianych na początku funkcji przez system podatkowy. Nadmierny fiskalizm powoduje pogłębienie zapaści finansowej przedsiębiorstw zwłaszcza tych, które wpadły już w pułapkę zadłużeniową. Dla państwa w tych warunkach wcale nie oznacza to zwiększenia wpływów budżetowych, a wręcz przeciwnie może spowodować nieściągalność niektórych należności, co może nastąpić w przypadku bankructwa przedsiębiorstw. Realną groźbą jest załamanie się budżetu, jeśli się zważy rangę tych przedsiębiorstw w gospodarce, ale także niebezpieczeństwo wybuchu społecznego niezadowolenia.

Funkcja sterująca podatków może być realizowana, kiedy jest ustabilizowana sytuacja gospodarczo-polityczna oraz jasno i jednoznacznie sprecyzowana polityka państwa, która znajduje akceptację społeczną. Sterowanie musi się odbywać w znanym i akceptowanym przez większość kierunku. W naszej gospodarce w obecnej chwili o taką politykę i takie warunki niezwykle trudno, niemniej jednak wydaje się, iż rząd w interesie ogółu winien stworzyć możliwie szybko skuteczne wsparcie dla przedsiębiorstw. Jest to jedyna szansa, aby znaleźć się na drodze wychodzenia z recesji.

### WYDZIAŁ EKONOMICZNY I STATYSTYCZNY KRAJOWY URZĄD STATYSTYCZNY WARSZAWA

Kierunek polityki podatkowej, która ma służyć w Polsce do odwrócenia trendu tradycyjnego spadającego udziału państwa w dochodach krajowych, musi być jasno określony i jednoznacznie sprecyzowany. W tym celu należy przede wszystkim wypracować jasny kierunek polityki podatkowej państwa. Podstawą takiego kierunku powinna być analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej w Polsce.

System podatkowy państwa w Polsce jest przestarzały i nie odpowiada już potrzebom państwa. Podatek dochodowy od osób fizycznych jest szczególnie dotkliwy dla przedsiębiorców, którzy nie mają możliwości uniknięcia tego podatku. Wobec tego należy przemyśleć system podatkowy państwa, który byłby bardziej sprawiedliwy i skuteczny. Celem polityki podatkowej państwa powinno być odciążenie przedsiębiorców i zwiększenie ich udziału w dochodach krajowych.

Podstawą polityki podatkowej państwa w Polsce powinna być analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej w Polsce. Wobec tego należy przede wszystkim wypracować jasny kierunek polityki podatkowej państwa. Podstawą takiego kierunku powinna być analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej w Polsce. Celem polityki podatkowej państwa powinno być odciążenie przedsiębiorców i zwiększenie ich udziału w dochodach krajowych. Wobec tego należy przede wszystkim wypracować jasny kierunek polityki podatkowej państwa. Podstawą takiego kierunku powinna być analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej w Polsce.

Dr. Andrzej Tomaszewski w Poznaniu